

אובדן אמון יקר: השלכות העמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית

עמית אפרתי

לצד פריחת היחסים המדיניים בין ארצות־הברית לישראל, הרבו בחצי השנה האחרונה כלי תקשורת אמריקאים לדווח כי צעדים שנקטה לאחרונה ממשלת ישראל, כדוגמת חקיקת חוק הגיור הממלכתי והקפאת מתווה הכותל, החריפו במידה ניכרת את משבר האמון במדינת ישראל מצד חלקים נרחבים מיהדות ארצות־הברית. עוד דווח, כי משבר חד־שישן זה, אשר מתבטא בהצהרות תקשורתיות ובמחאות שטרם נרשמו כדוגמתן, עשוי לאתגר את המשך תמיכתה הכלכלית של יהדות ארצות־הברית בישראל וכן את המוטיבציה שלה להשתמש בעתיד בהשפעתה במטרה להפעיל לחץ על הממשל המקומי לסייע לישראל בתחומים שונים. מאמר זה סוקר את הגורמים לדעיכה המתמשכת בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל, ומבקש לעמוד על ההשלכות המשמעותיות של העמקת הקרע בין הצדדים ברמה אסטרטגית וארוכת טווח עבור מדינת ישראל. לבסוף יוצעו צעדים לשיפור המצב המתמקדים בשינוי גישה מהותי הטמון בהכרתם של הציבור בישראל ונציגיו בחשיבותה של הקהילה היהודית בארצות־הברית לעם היהודי ולמדינת ישראל, בפיתוח מנגנון שבמסגרתו יוכלו גורמים יהודיים מכל העולם להשמיע את קולם בפני הממשל הישראלי, וכן בהגברת המעורבות הממשלתית בחינוך היהודי והציוני בארצות־הברית.

מילות מפתח: יהדות ארצות־הברית, יחסי ישראל־ארצות־הברית; עמיות יהודית, BDS

עמית אפרתי הוא בוגר תואר שני מחקרי ביחסים בינלאומיים, האוניברסיטה העברית, ירושלים, וצוער בתכנית 'צוערים לשירות המדינה'.

רקע

בחודש יוני 2017 אושר בוועדת השרים לענייני חקיקה חוק הגיור הממלכתי, המעגן חוקתית את בלעדיות שליטתה של הרבנות הראשית על מערך הגיור בישראל, ומונע הכרה עתידית בגיורי הזרם הרפורמי והקונסרבטיבי הנערכים בארץ. בה בעת הוקפא 'מתווה הכותל' שבמסגרתו ביקשו להקים בכותל המערבי רחבת תפילה למתפללים רפורמים וקונסרבטיבים, אשר תנוהל בידי מועצה ציבורית חדשה ומנותקת מהרבנות הראשית. אף על פי שהחלטה בדבר חקיקת חוק הגיור הוקפאה מספר ימים לאחר שאושרה, מדיווחים רבים בתקשורת האמריקאית עולה כי המהלכים הללו הרחיבו במידה רבה את הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית, המונה כ־5.3 מיליון נפש ומורכבת ברובה מיהודים רפורמים (35 אחוזים), קונסרבטיבים (18 אחוזים) ויהודים שאינם חשים שייכות לאף אחד מהזרמים, אך מאופיינים בערכים ליברליים (36 אחוזים). לצד זאת, כ־10 אחוזים בלבד מיהודי ארצות־הברית הם אורתודוקסים.¹

הערכה דמוגרפית זו של יהדות ארצות־הברית נסמכת על הגדרה מחקרית מסורתית, שלפיה האוכלוסייה היהודית בארצות־הברית מורכבת משתי קבוצות: יהודים מבחינה הלכתית המזהים עצמם עם הדת היהודית (4.2 מיליון נפש), ויהודים מבחינה חילונית ותרבותית שאינם מזהים עצמם כשייכים לדת היהודית, אך גדלו כיהודים ואחד מהוריהם יהודי. יודגש כי יהודים אלו מזהים עצמם כיהודים, אך לא מבחינה דתית (1.1 מיליון נפש).² על פי הדיווחים השונים ובהתאם לנתונים הדמוגרפיים, קרע חדש־ישן זה קורא תיגר על תחושת ההזדהות של חלק ניכר מיהדות ארצות־הברית עם מדינת ישראל, ועל המשך תמיכתה הפוליטית והכלכלית בה.³ ככלל, הגישה שמתבטאת בכוונה לחוקק את חוק הגיור הממלכתי ובהקפאת מתווה הכותל נטועה במדיניות רשמית של ממשלת ישראל, שעוצבה עם קום המדינה כחלק מהסדר הסטטוס קוו אשר העניק יחס ממסדי מועדף לזרם האורתודוקסי על פני זרמים אחרים ביהדות. מדיניות זו, המתבטאת בין היתר בהענקת מונופול לרבנות הראשית בנושאי יחסי אישות ודיני כשרות, השתמרה לאורך השנים בזכות כוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות והדתיות בכנסת. חרף מדיניות זו, היחסים בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית נותרו קרובים וחמים לאורך השנים. אולם, מספר סימנים מצביעים על כך שייכתן שהתמורות הפוליטיות שחלו בשנה האחרונה מהוות נקודת מפנה ביחסים בין הצדדים.

ראשית, מספר ימים לאחר אישור חוק הגיור הממלכתי עשו דרכם לישראל באופן בהול ראשי השדולה הפרו־ישראלית AIPAC ונפגשו עם ראש הממשלה במטרה לשקף את השלכותיו החמורות של החוק לפי ראות עיניהם. שנית, דיפלומטים ישראלים בארצות־הברית מדווחים שמאז הוקפא מתווה הכותל מוצפות הקונסוליות הישראליות בהודעות מחאה מצד קהילות יהודיות, ומשרד

החוץ אף הנחה את הקונסולים להיערך לאפשרות של הסלמה בדמות הפגנות של יהודים מחוץ לקונסוליות. שלישית, בתקשורת האמריקאית פורסמו בחודשים האחרונים התבטאויות רבות של יהודים אמריקאים המביעים את כוונתם שלא לתרום עוד למדינת ישראל.⁴ רביעית, בצעד חריג הכריז מנכ"ל הפדרציה היהודית בשיקגו שחברי כנסת ישראלים שתמכו בחוק הגיור הממלכתי לא יתקבלו עוד בברכה בעיר.

להעצמת הקרע עם יהדות ארצות־הברית ישנן שתי השלכות מרכזיות עבור מדינת ישראל – ברמת הזהות וברמה האסטרטגית. ברמת הזהות, ובשל העובדה שמספרם של יהודי ארצות־הברית הוא כשליש ממספר היהודים בעולם והמספר הגבוה ביותר של יהודים מחוץ למדינת ישראל, קרע עם חלק ניכר מהם עשוי לעורר שאלות נוקבות לגבי יכולתה של מדינת ישראל להוות גורם מאחד בעולם היהודי ואף לשמש כביתו הלאומי, כפי שמתבקש בין היתר במגילת העצמאות. ברמה האסטרטגית, ובשל העובדה שיחסייה הדו־צדדיים של מדינת ישראל עם ארצות־הברית נשענים ומושפעים מאופי וטיב הקשר בינה לבין יהדות ארצות־הברית, עשוי הקרע המתואר לפגוע ביחסייה של מדינת ישראל עם בעלת בריתה החשובה והאסטרטגית ביותר. טענה זו נובעת מכך שהקרע המתואר עשוי לפגוע במוטיבציה של יהודי ארצות־הברית להשתמש בהשפעתם במטרה להפעיל לחץ על הממשל האמריקאי להמשיך לסייע לישראל בתחומים השונים.

יצוין כי מלבד היחסים עם יהדות ארצות־הברית נשען הקשר בין מדינת ישראל לארצות־הברית על שני עמודי תווך נוספים. ראשית, הוא נשען על אינטרסים אסטרטגיים המשותפים לשתי המדינות. אולם, ואף על פי שאינטרסים אלו ממלאים לעיתים תפקיד מרכזי בסיוע המגוון שמעניקה ארצות־הברית לישראל, האינטרסים האמריקאיים עשויים להשתנות במשך הזמן, בהתאם למציאות בשטח ולתמורות פוליטיות. שנית, נשען הקשר בין המדינות על תחושת הזדהות בין שני העמים המתבססת על אמונה בערכים משותפים, ובראשם ערכים ליברליים של חירות הפרט ושוק חופשי. עם זאת, חקיקת חוק הגיור, הקפאת מתווה הכותל ותהליכים שמרניים נוספים שהתרחשו לאחרונה במדינת ישראל, לצד ניסיונות של גורמים פרו־פלסטיניים להטות את דעת הקהל האמריקאית, עשויים לפגוע בתחושת הזדהות זו. מנגד, יש שיאמרו כי תהליכים אלו עשויים דווקא להגביר את התמיכה בישראל מצד נוצרים אוונגליסטים אמריקאים אשר מהווים מקור השפעה מרכזי על הממשל האמריקאי. אולם, מחקרים שונים מלמדים כי בשנים האחרונות ניכרת דעיכה דרמטית במעמדו ובכוחו של זרם זה, בעיקר בשל תהליכי חילון מואצים המתרחשים בחברה האמריקאית.⁵

בהתבסס על האמור לעיל עשויים היחסים בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית להוות, במוקדם או במאוחר, את עמוד התווך היחידי שעליו מושתתים

היחסים הדו-צדדיים בין המדינות. לפיכך, לקרע בין הצדדים יש פוטנציאל להשלכות שליליות מרחיקות לכת עבור מדינת ישראל.

גורמים לדעיכה בתמיכת יהדות ארצות-הברית בישראל

בשנים האחרונות נרשמה דעיכה מתמדת בתמיכת יהדות ארצות-הברית בישראל, אשר בולטת בעיקר בקרב צעיריה. ממחקר חדש שערך Brand Israel Group עולה כי בשנת 2016 כ-57 אחוזים בלבד מהסטודנטים היהודים באוניברסיטאות ובמכללות האמריקאיות הביעו תמיכה בישראל במסגרת הסכסוך הישראלי-פלסטיני, לעומת 84 אחוזים בשנת 2010. בו בזמן עלה שיעור התמיכה בפלסטינים בקרב סטודנטים אלה משני אחוזים בשנת 2010 ל-13 אחוזים בשנת 2016. לצד זאת, ובעוד בשנת 2010 החזיקו כ-95 אחוזים מהסטודנטים היהודים בארצות-הברית בדעה חיובית על ישראל, בשנת 2016 צנח שיעור זה ביותר מ-13 אחוזים, כאשר רובם המוחלט של הסטודנטים היהודים בארצות-הברית מאמינים שמדינת ישראל חוטאת בהפרת זכויות אדם.⁶

הירידה בתמיכתם של צעירי יהדות ארצות-הברית בישראל נובעת ממספר גורמים. ראשית, ובניגוד לקונצנזוס ששרר בקרב בני הדור המבוגר אשר הושפעו רבות מזיכרון השואה, ממלחמת ששת הימים ומהתדמית החיובית שדבקה בישראל בשנות השבעים, התרחקו בני הדור הצעיר מהרעיון שמדינת ישראל חייבת להתקיים, במקרה שהיהודים יזדקקו למקלט פעם נוספת. צעירים אלו שמים מבטחם בזהותם האמריקאית, אשר מודגשת פעמים רבות לפני זו היהודית, ומושפעים מאוד מהביקורת הבינלאומית השלילית שמופנית כלפי מדינת ישראל.

שנית, העלייה במספר המוסלמים בקמפוסים בארצות-הברית הובילה להרחבת הפעילות הגלויה נגד הסטודנטים היהודים, אשר מזוהים באופן טבעי עם ישראל והציונות. בד בבד מתחזקים קולותיהם של מרצים מקומיים המתנגדים למדיניות החוץ האמריקאית בכלל, ולמדיניות הכוללת תמיכה בישראל בפרט. מהמחקר של Brand New Israel עולה כי 62 אחוזים מהסטודנטים היהודים בקמפוסים ובאוניברסיטאות האמריקאיות נתקלו במהלך לימודיהם בפעילות אנטי-ישראלית, ו-31 אחוזים נוספים נתקלו באנטישמיות.⁷ תמורות אלו מובילות במקרים רבים לדחיקתם של הסטודנטים היהודים לפינה, להסתרת אהדתם לישראל, ובמקרים חריגים אף להצטרפות לפעילות נגדה. למגמה זו ניתן לקשור את העובדה שאלו דווקא ארגונים יהודיים שונים, כדוגמת Jewish Voice for Peace, אשר החלו בשנים האחרונות להוביל את קמפיין ה-BDS כנגד מדינת ישראל. לטענתם, מדיניות ישראל בגדה המערבית ובעזה היא זו שמובילה להתרחקותם של יהודים אמריקאים צעירים מישראל.⁸

שלישית, שיעור ניכר מהצעירים היהודים־אמריקאים נולדו מנישואי תערובת בין לא־יהודים ליהודים, כאשר סקר שערך לאחרונה מכון Pew מצביע על כך ששיעור זה צפוי לעלות במידה רבה נוכח העובדה שבני/בנות הזוג של 58 אחוזים מהיהודים האמריקאים הנשואים הם אינם יהודים.⁹ הסקר מלמד שילדים לנישואי תערובת הם במידה גוברת נעדרים בזיכרונות ילדות יהודיים ובדחף טבעי להעדיף התאגדויות יהודיות ועניינים יהודיים על פני אחרים, ובהתאם מידת תמיכתם בישראל נמוכה יותר.

כדי להתמודד עם התהליכים הללו משקיעה ממשלת ישראל, יחד עם המוסדות הלאומיים, תקציבי עתק בהצבת שליחים ישראלים בקמפוסים אמריקאיים, במחנות קיץ ובקהילות יהודיות בארצות־הברית, וכן בפרויקטים כגון 'תגלית' ו'מסע' (כ־200 מיליון \$ וכ־125 מיליון \$ בשנת 2016, בהתאמה). פעולות אלה נועדו לחשוף בפני צעירים יהודים אמריקאים רבים ככל האפשר את ההווה הישראלית, ולקרבם למדינה מבחינה תודעתית.¹⁰ עם זאת, חרף הצלחתם היחסית של פרויקטים אלה לצמצם את ההשפעות השליליות של הגורמים לדעיכה בתמיכה המוזכרים לעיל, סקר חדש שערך ה־Jerusalem Post (בשיתוף עם ארגון AJC) מלמד כי רוב היהודים האמריקאים גורסים שקיימת סיבה מרכזית נוספת לדעיכה בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל אשר נובעת דווקא מגורם אחר – המונופול הרשמי והמתגבר שמעניקים מוסדותיה הרשמיים של מדינת ישראל לזרם היהדות האורתודוקסי על חשבון זרמים אחרים ביהדות, שאלהם משתייכים מרבית יהודי ארצות־הברית.¹¹ בנוסף לחוק הגיור הממלכתי ולהקפאת מתווה הכותל, הביקורת שמשמיעה יהדות ארצות־הברית כנגד מדיניות זו מתייחסת לעובדה שנמנעת השתתפותם של רבנים רפורמיים וקונסרבטיביים במועצות דתיות בישראל ובגופים הבוחרים רבני שכונות, רבני ערים או רבנים ראשיים, וכן נמנעת מהם האפשרות לשרת בתפקידים אלה או בכל משרה רבנית ציבורית אחרת. חוסר יכולת זה, המעיב על יכולתם של רבנים אלה לחתן בארץ כדת וכדין, נובע מכך שהרבנות הראשית היא המוסד היחידי שיכול להנפיק תעודות רב הנדרשות לצורך עבודה במשרות אלה. בהתאם לכך, וחרף הכרת המדינה בגיורים רפורמיים וקונסרבטיביים לצורך חוק השבות או רישום "יהודי" במרשם האוכלוסין, מגוירי זרמים אלו ורוב צאצאיהם אינם יכולים להינשא בארץ כדת וכדין שכן לרבני הזרם האורתודוקסי, שאינם מכירים בגיורים הנעשים במסגרת זו, יש מונופול בתחום הנישואין בארץ. זאת ועוד, קיימת מחאה כנגד הפער הבולט בתקציבים שמעניקה המדינה לפיתוח החינוך, התרבות ושירותי הדת של הזרמים הקונסרבטיביים והרפורמיים בארץ, בהשוואה לתקציבים המוענקים לזרמים האורתודוקסיים, וכן כנגד העובדה שהמדינה אינה מאפשרת באופן רשמי מקום למנהגיהם, כגון תפילות מעורבות באתרי קודש יהודיים.

מחקרים שונים ושיח ציבורי בארצות־הברית מעידים כי למדיניות זו השפעה שלילית ניכרת על תפיסתם של צעירים יהודים אמריקאים רבים – בעלי דעות פלורליסטיות וליברליות – ביחס למדינת ישראל. יודגש כי דיווחים שונים בתקשורת אף מציגים שמדיניות ממסדית זו החלה לאחרונה לחלחל גם למרחב הציבורי.¹² כך, כתבה שפורסמה ב'חדשות 10' מציגה שבעלי מלונות רבים בישראל מונעים מתיירים יהודים אמריקאים המזוהים עם הזרם הרפורמי והקונסרבטיבי לקיים תפילות משותפות לגברים ונשים ברחבי המלון, ואף מונעים מהם להשתמש בספרי התורה של המלון, מחשש שמשגיחי הכשרות המועסקים על ידי הרבנות הראשית ישללו את תעודת הכשרות של המלון. במציאות זו, כך נאמר בכתבה, חשים יהודים אמריקאים שונים המבקרים בארץ "יהודים מסוג ב", ובהתאם מאמצים דעה שלילית על מדינת ישראל.

ההשלכות של העמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית

השפעות כלכליות

אם אכן יהיו חוק הגיור והקפאת מתווה הכותל נקודת תפנית בהעמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית, יהיו לכך השפעות כלכליות ישירות, הצפויות להתבטא בראש ובראשונה בירידה בהיקף התרומות שמעניקה היא למדינת ישראל ולארגונים ישראלים. באופן היסטורי, היוו תרומותיה של יהדות ארצות־הברית חלק נכבד מתקציב מדינת ישראל בשנותיה הראשונות, ולפיכך שימשו נדבך מרכזי בהקמתה. תרומות אלו, אשר התמקדו בעיקר בקליטתן בארץ של קהילות יהודיות, נאספו עד שנות התשעים המאוחרות על ידי ארגון ה'ג'וינט', המגבית היהודית המאוחדת והפדרציות היהודיות, והועברו למדינת ישראל באמצעות הסוכנות היהודית.

מחקר שנערך לאחרונה על ידי 'מכון כהן' באוניברסיטת ברנדייס מצא שבשנים 1975–1994 נאמד היקף התרומות השנתי הממוצע שהעבירה יהדות ארצות־הברית לממשלת ישראל, למוסדותיה החינוכיים והרפואיים, לחברות ולארגונים ישראלים בכ־1.08 מיליארד דולר.¹³ המחקר גם מצא שבשני העשורים האחרונים הוכפל סכום זה, ומאז שנת 2007 הוא מוערך בכ־2.1 מיליארד דולר בשנה. כמו כן, בשנים אלו חל שינוי באופן העברת התרומות, כאשר עקב הירידה בקבלת התרומות מהפדרציות היהודיות בצפון אמריקה, כ־90 אחוזים מהתרומות של יהדות ארצות־הברית מועברות באופן ישיר לגורמים הללו באמצעות אנשים פרטיים וכ־650 עמותות וארגוני ידידות.

חרף העובדה שמדובר בסכומים נכבדים מאוד, ובניגוד למצב ששרר בשנותיה הראשונות של המדינה, ממשלת ישראל אינה תלויה עוד בתרומות הישירות של יהדות ארצות־הברית, המהוות כ־2.6 אחוזים בלבד מתקציבה השנתי. עם זאת, ההשפעות הכלכליות של הדעיכה בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל אינן צפויות להסתכם רק בהיבט התרומות.

כך לדוגמה, מנתוני הלמ"ס עולה שבשנת 2017 הייתה ארצות־הברית שותפת הסחר השנייה בחשיבותה של ישראל (אחרי האיחוד האירופי), כאשר כ־28 אחוזים מסך יצוא הסחורות הישראלי מצא בה את יעדו הסופי, והסתכם בכ־21.9 מיליארד דולר.¹⁴ אף על פי שאין נתונים אמפיריים היכולים לאשש זאת, הקהילה היהודית רוכשת חלק לא מבוטל מסחורות אלה, בין היתר מתוך כוונה אידיאולוגית להתקרב תודעתית למדינת ישראל ולחזק את כלכלתה. רמז לכך ניתן למצוא בהתאמה שבין גודלה של קהילה יהודית במדינה מסוימת בארצות־הברית לבין היקף הסחורות שמייבאים אזרחי המדינה מישראל. לדוגמה, ארבע מדינות בארה"ב, בהן מתגוררת כ־55% מהאוכלוסייה היהודית המקומית, מייבאות כ־63.2% מכלל היצוא הישראלי לארה"ב (בטבלה להלן).

היצוא הישראלי לארצות־הברית לפי מדינה ואחוז האוכלוסייה היהודית המתגוררת בה

מדינה	אחוז מהאוכלוסייה היהודית בארצות־הברית ¹⁵	אחוז מהיצוא הישראלי לארצות־הברית ¹⁶	אחוז מהיצוא הישראלי לארצות־הברית ¹⁶
ניו יורק	25.5	(1,759,570)	35.2
קליפורניה	17.5	(1,230,500)	7.5
ניו ג'רזי	8	(545,450)	4.3
פנסילבניה	4.5	(291,140)	16.2

לפיכך, עשויה הדעיכה בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל להוביל לצמצום רכישתם של מוצרים ישראליים מטעמים אידיאולוגיים גרידא, בוודאי כאשר חלק ניכר ממוצרים אלו יקר מאוד בהשוואה למוצרים המקומיים. דעיכה זו אף עשויה לגרום לכך שהקהילה היהודית בארצות־הברית תחדל להיות נדבך משמעותי בפתיחת הדלתות לשווקים המקומיים בפני יצוא ישראלי וחברות ישראליות. לשני תהליכים אלו עשויה להיות השפעה שלילית על היקף היצוא הישראלי לארצות־הברית, שתוביל לאובדן הכנסה בשיעור של מיליארדי דולרים למשק הישראלי. הדעיכה המתוארת אף עשויה לפגוע בהיקף השקעותיה של יהדות ארצות־הברית במשק הישראלי. מנתוני הלמ"ס עולה כי יתרות השקעותיהם הישירות של תושבי ארצות־הברית בישראל בסוף שנת 2015 היו הגבוהות ביותר בהשוואה

לתושבי יתר המדינות ונאמדו בכ־16.5 מיליארד דולר, שהם כ־15.8 אחוזים מסך יתרת ההשקעות הישירות של תושבי חוץ בישראל. בשנת 2015 בלבד השקיעו תושבי ארצות-הברית בישראל יותר מ־1.5 מיליארד דולר, שהם 13.5 אחוזים מכלל תנועות ההשקעה הישירה של תושבי חוץ בישראל בשנה זו.¹⁷ אף על פי שאין נתונים רשמיים היכולים לאשש זאת, מהערכות שונות עולה כי ליהדות ארצות-הברית יש חלק משמעותי בהשקעות אלו.

נוסף לכך, לדעיכה בתמיכת יהדות ארצות-הברית בישראל עשויה להיות השפעה שלילית על ענף התיירות הישראלי. מנתוני הלמ"ס ומשרד התיירות עולה כי בשנת 2016 נכנסו לישראל כ־648,300 תיירים אמריקאים, שהם כ־23 אחוזים מכלל התיירים שנכנסו לישראל בשנה זו, כאשר שליש ממספר התיירים האמריקאים הללו היו יהודים.¹⁸ בהתחשב בכך שההוצאה הממוצעת לתייר בישראל היא כ־1,565 דולר, כ־150 אלף תיירים יהודים-אמריקאים, שחלקם הגדול רפורמים וקונסרבטיבים, הכניסו למדינת ישראל ב־2018 כ־235 מיליון דולר. לפיכך, צפויה העמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות-הברית, שכאמור מחלחלת לאיטה גם למרחב הציבורי, להוביל לירידה ניכרת במספר התיירים היהודים שנכנסים לישראל מארצות-הברית, ולפגיעה במשק בשיעור של עשרות מיליוני דולרים.

השפעות מדיניות וביטחוניות

לצד השפעות כלכליות, להעמקת הקרע בין מדינת ישראל ליהדות ארצות-הברית צפויות השלכות נוספות, שעשויות להתבטא בצמצום התמיכה המדינית והביטחונית שמעניקה ארצות-הברית לישראל. השלכות אלה עשויות לנבוע משחיקה במוטיבציה של חלק ניכר מיהדות ארצות-הברית להשתמש בהשפעתה המקומית במטרה להפעיל לחץ על הממשל האמריקאי להמשיך לסייע לישראל.

השפעתה המקומית של יהדות ארצות-הברית, המונה כשני אחוזים מכלל האוכלוסייה האמריקאית, נובעת ממספר גורמים. ראשית, היהודים בארצות-הברית הם בעלי ההכנסה הגבוהה ביותר במדינה לפי דת, כאשר כ־46 אחוזים מהם מרוויחים למעלה מ־100 אלף דולר בשנה.¹⁹ נתון זה טמון בין היתר בכך ש־59 אחוזים מהיהודים האמריקאים הם בעלי תואר אקדמי, לעומת 27 אחוזים מכלל הציבור האמריקאי.²⁰ היהודים האמריקאים נחשבים גם לנדבנים בולטים בתחום הפוליטי. מחקר שפורסם לאחרונה מלמד שבמרוץ האחרון לנשיאות ארצות-הברית תרמו היהודים המקומיים כ־50 אחוזים מסך הכספים שנתרמו למפלגה הדמוקרטית, וכ־25 אחוזים מסך הכספים שנתרמו למפלגה הרפובליקנית.²¹ כמו כן, ולצד העובדה שאחוזי ההצבעה בקרב הקהילה היהודית בארצות-הברית גבוהים בכ־35 אחוזים משיעורי ההצבעה הכלליים, ישנו ריכוז גבוה של יהודים במדינות מפתח "מתנדדות" שעתידות לקבוע את תוצאות הבחירות. לבסוף, ניתן למצוא

לא מעט יהודים, רובם רפורמים וקונסרבטיבים, בנוף הפוליטי האמריקאי, כאשר מלבד תפקידיהם הבולטים בצוותי המועמדים לנשיאות ובצמרת המערכת הכלכלית ישנם 10 סנטורים, 19 חברי קונגרס ושלושה שופטים בבית המשפט העליון – כולם יהודים. השפעה זו מאפשרת ליהדות ארצות־הברית להפעיל מנופי לחץ שונים ומגוונים, ישירים ועקיפים, על הממשל האמריקאי, בכדי שימשיך להעניק מעטפת רחבה של סיוע למדינת ישראל בכל תחום כמעט.

בהיבט הביטחוני, לדוגמה, מתבטא הסיוע שמעניקה ארצות־הברית לישראל בהסכם שנחתם באוגוסט 2016, שבמסגרתו יועברו לישראל כ־3.8 מיליארד דולר בשנה (3.3 מיליארד דולר סיוע צבאי ועוד 330 מיליון דולר סיוע לפיתוח תוכניות להגנה נגד טילים) למשך עשור, בין השנים 2019–2028. סכום זה מהווה 16 אחוזים מתקציב הביטחון הישראלי ו־2.6 אחוזים מתקציב המדינה. על פי הערכות חוסך סך הסיוע הביטחוני האמריקאי העקיף, הכולל בין היתר שיתוף פעולה מודיעיני והשקעה במחקרים, יותר מ־14 מיליארד דולר בשנה למשלם המיסים הישראלי.²² בהקשר זה, ואף כי דעיכה בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל לא צפויה לשנות את היקף הסיוע האמריקאי שמוענק מתוקף ההסכם, נשאלת השאלה – מה תהיה מידת השפעתה על נכונותו של נשיא ארצות־הברית בעוד כעשור לחדש הסכם זה, ואף להגדילו. כמו כן עשויה דעיכה זו להשפיע באופן ישיר, מידי ושלילי על התחייבותה של ארצות־הברית לשמר את יתרונה הצבאי והאיכותי של ישראל על פני שכנותיה בכך שלא תספק להן מערכות נשק מתקדמות יותר, זאת בעיקר נוכח דרישת מדינות המפרץ וערב הסעודית לקבל מערכות נשק מתקדמות עקב ההתחמשות האיראנית.

יודגש כי לאורך השנים הסתכם היקף סיוע החוץ הכולל שהעניקה ארצות־הברית לישראל, אשר כלל גם סיוע אזרחי (לרכישת מזון וקליטת עולים לדוגמה), ביותר מ־130 מיליארד דולר – סיוע החוץ בהיקף הגבוה ביותר שהעניקה ארצות־הברית אי פעם למדינה כלשהי.²³

הדעיכה בתמיכת יהדות ארצות־הברית בישראל עשויה גם להשפיע באופן מידי על היקף הסיוע המדיני שמעניקה ארצות־הברית לישראל בזירה הבינלאומית. לאורך ההיסטוריה הטילה ארצות־הברית יותר מ־50 פעמים וטו במועצת הביטחון של האו"ם על החלטות שתוקפות את ישראל, וכן עמדה לצידה בכלל הפורומים ובתי הדין הבינלאומיים. רק בשנה החולפת הצביעה ארצות־הברית חמש פעמים נגד החלטות אנטי־ישראליות במועצת זכויות האדם של האו"ם, והתנגדה ל־18 החלטות נגד ישראל במליאת האו"ם. בהתאם לכך, דעיכה במידת הסיוע המדיני שמעניקה ארצות־הברית לישראל, ובראשן סוגיית הטלות הוטו, עשויה לגרום אישור החלטות בינלאומיות כדוגמת סנקציות שעשויות להסב נזק מתמשך של מיליארדי דולרים למשק הישראלי. בהיבט הפוליטי המקומי, השפעתה של הקהילה היהודית

בארצות-הברית מהווה נדבך מרכזי במאבק בקמפיין ה-BDS, הקורא להטלת חרם כלכלי, תרבותי ואקדמי על ישראל. בשנים האחרונות מנהלת הקהילה היהודית האמריקאית מאבק כנגד ניסיונות הקמפיין לקדם את מטרותיו, והשפעתה בזירה הפוליטית הובילה לכך שיותר מ-20 מדינות בארצות-הברית העבירו בשנתיים האחרונות חקיקה האוסרת על התקשרות והשקעה בגופים הקוראים לחרם על ישראל. דעיכה במידת תמיכתה של הקהילה היהודית בארצות-הברית בישראל עשויה לפיכך להפחית את עוצמת מאבק הנגד ולפתוח פתח להתעצמות הקמפיין בזירה המקומית. לכך יהיו השלכות ארוכות טווח שעשויות אף הן לפגוע ביצוא הישראלי לארצות-הברית, וכן לפגוע במוסדות האקדמיה והתרבות הישראליים.

מה אפשר לעשות?

שיקום היחסים בין מדינת ישראל ליהדות ארצות-הברית מצריך שינוי גישה מהותי. ראשיתו של שינוי זה, טמון בהכרה עמוקה ואמיתית של הציבור בישראל, ונציגיו בחשיבות הקהילה היהודית בארצות-הברית לעם היהודי ולמדינת ישראל, ובהקשבה לצרכיה ולרגישויותיה.

במסגרת זו, וכפי שאמר ראש ממשלת ישראל עצמו, רצוי שגורמי ממשל ישראליים יקפידו שלא להשתלח ביהדות ארצות-הברית. יתרה מכך, חשוב שגורמים אלו ישמשו גשר להעמקת ההבנה והערבות ההדדית בין הצדדים, יתרמו ליצירת שיח פלורליסטי עם מנהיגי הקהילה היהודית האמריקאית ויפעלו להבלטת המשותף והמאחד – כגון המאבק באנטישמיות ובקמפיין ה-BDS. כלפי פנים, רצוי שגורמים אלו ימנפו את השפעתם כדי לתווך לציבור הישראלי את מאפייניה הייחודיים של יהדות ארצות-הברית, וליצור בקרבו הפנמה רחבה באשר לתפיסותיה המגוונות ולמשמעותה עבור מדינת ישראל, שנועדה להיות ביתו הלאומי של העם היהודי.

יש להשריש הפנמה זו כבר מגיל צעיר בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים באמצעות סדנאות, שיעורים אינטראקטיביים ויצירת קשרים בין-אישיים בין תלמידים מישראל ותלמידים יהודים-אמריקאים. כיום, יחידת הלימוד שעוסקת ביהדות התפוצות נלמדת בעיקר במסגרת הלימודים לבחינת הבגרות באזרחות בבית הספר התיכון, וגם זאת באופן מוגבל.

זאת ועוד, יש הקוראים לאפשר ליהדות ארצות-הברית להביע את עמדתה בנושאים פנים-ישראליים, ושעמדה זו תישקל ברצינות במסגרת קבלת ההחלטות. אחת מההצעות שהועלו בהקשר זה, בעיקר על ידי נשיא הקונגרס היהודי-אירופי

יש הטוענים כי מדינת ישראל תהיה חייבת בסופו של דבר לתת את הדעת באופן ממסדי על דרישות מסוימות של יהדות ארצות-הברית לשינוי חוקתי פנים-ישראלי בהיבטים מסוימים הקשורים לדת ומדינה.

לשעבר, היא מתן זכות בחירה בבחירות לכנסת ליהדות התפוצות, או לכל הפחות מתן זכות בחירה בסוגיות בעלות אופי יהודי מובהק, כדוגמת סוגיות הקשורות למעמד ירושלים ולכותל המערבי.²⁴ אולם, הסבירות שהצעה זו תיושם נמוכה, זאת בשל התנגדות גורמים פוליטיים שונים על רקע מידת ההיכרות של יהדות התפוצות עם המערכת החברתית והפוליטית בישראל, ובשל הרצון להימנע מלעורר מחדש את הדיון הנפיץ בשאלה 'מיהו יהודי'. לכן, יש לשקול פיתוח מנגנון השפעה אחר, ייתכן בעל אופי מוגבל יותר, שבמסגרתו יוכלו גורמים יהודיים מכל העולם להשפיע על תהליכי קבלת ההחלטות במדינה, או לכל הפחות להשמיע את קולם בפני הממשל. פלטפורמה כזאת יכולה לכלול גוף ייעוץ רשמי לממשלת ישראל, אשר יורכב מנציגי יהדות התפוצות ויכונן עימה פגישות סדורות על בסיס קבוע (ייתכן בדמות ועדה קבועה בכנסת).

כמו כן, יש הטוענים כי מדינת ישראל תהיה חייבת בסופו של דבר לתת את הדעת באופן ממסדי על דרישות מסוימות של יהדות ארצות־הברית לשינוי חוקתי פנים־ישראלי בהיבטים מסוימים הקשורים לדת ומדינה, ואשר אינם כרוכים בווייתורים בלתי נסבלים מצד זרם היהדות האורתודוקסי. ויתורים כאלה יכולים להתקשר לסוגיות בעלות משמעות שעיקרה סמלית עבור זרם זה, ואשר אינן עומדות בסתירה להנחיותיהם של גופים הלכתיים, כדוגמת תפילה מעורבת בכותל, אישור טבילה במקוואות לא אורתודוקסיות ומתן תקציבים ממשלתיים לפעילות יהודית־דתית לא אורתודוקסית.

נוסף על האמור, לא פעם עולה דרישה בקרב יהדות ארצות־הברית ובקרב

ישראלים החיים בה שמדינת ישראל תשוב להיות אקטיבית ומעורבת בחינוך היהודי והציוני בארצות־הברית, החל מבתי הספר היהודיים והגנים וכלה בחינוך הבלתי פורמלי, כפי שנהגה בעבר (כאשר ספרי לימוד רבים אשר נלמדו במערכת החינוך היהודית־אמריקאית הופקו בידי משרד החינוך). במסגרת מעורבות זו הם מצפים שמשרדי החינוך והתפוצות יפעלו לטובת הקניית כלים אישיים ומקצועיים לבני הנוער היהודיים בארצות־הברית, אשר יתבססו על פיתוח זהות יהודית, אישית וקולקטיבית, ועל חיבור עמוק לעם ישראל ולמדינת ישראל. במציאות שנוצרה, מוטב שמדינת ישראל לא תאפשר לריק היחסי שנוצר להתמלא על ידי גורמים בעלי אינטרסים שונים ומורכבים יותר. שיקום היחסים בין

יהדות ארצות־הברית צריכה להיות נחרצת יותר בצעדיה, ואף להתנות את המשך שיתוף הפעולה עם מדינת ישראל בתחומים ובפרויקטים ספציפיים, כדוגמת 'תגלית' ו'מסע', בשינוי יחסה הרשמי של ישראל ליהדות הרפורמית והקונסרבטיבית.

הצדדים מצריך שינוי גישה מהותי גם מצד יהדות ארצות־הברית. במסגרת זו, עליה להיות קשובה לשינויים המתרחשים בישראל, ולמצוא את שביל הזהב בין הרצון לשנות ולהשפיע על תהליכים ושינויים המתרחשים במדינה לבין הנכונות להבין

ולקבל את אופייה המורכב. לצד זאת, ייתכן שיהדות ארצות־הברית צריכה להיות נחרצת יותר בצעדיה, ואף להתנות את המשך שיתוף הפעולה עם מדינת ישראל בתחומים ובפרויקטים ספציפיים, כדוגמת 'תגלית' ו'מסע', בשינוי יחסה הרשמי של ישראל ליהדות הרפורמית והקונסרבטיבית. אולם, חשוב לזכור שבסופו של דבר, כפי שמדינת ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לאבד את הזיקה למחצית מעם ישראל, כך יהדות ארצות־הברית אינה יכולה להרשות לעצמה לוותר על זיקה עמוקה למדינה היהודית היחידה בעולם.

לסיכום, אף כי הדרך לשיקום היחסים בין מדינת ישראל ליהדות ארצות־הברית עודנה ארוכה, שני הצדדים צריכים לנקוט צעדים ראשונים. חשוב שצעדים אלה יכללו דיאלוג וניסיון להדגיש את המשותף והמאחד, ידחפו לקבלת השונות והמגוון בעם היהודי ויתבססו על ההבנה שהקשר בין הצדדים הינו חיוני להמשך קיום העם היהודי באשר הוא נמצא.

הערות

- 1 Pew Research Center, "A Portrait of Jewish Americans: Overview", October 1, 2013, <http://www.pewforum.org/files/2013/10/jewish-american-survey-full-report.pdf>, p.10
- 2 שם, עמ' 23.
- 3 לדוגמה: Dov Waxman, "As Israel turns 70, many young American Jews turn away", *The Conversation*, May 3, 2018, <https://theconversation.com/as-israel-turns-70-many-young-american-jews-turn-away-95271>
- 4 איתמר אייכנר, "\$1,000,000,000 בסכנה", **ידיעות אחרונות**, 29 ביוני 2017, <http://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-4982336,00.html>
- 5 סוזן מייקל, "מדוע הנוצרים האוונגליסטים תומכים כל כך בישראל?", **מידה**, 26 בספטמבר 2016, <http://mida.org.il/2016/09/26/%D7%9E%D7%93%D7%95%D7%A2-%D7%94%D7%A0%D7%95%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%90%D7%95%D7%95%D7%A0%D7%92%D7%9C%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%9D-%D7%AA%D7%95%D7%9E%D7%9B%D7%99%D7%9D-%D7%9B%D7%9C-%D7%9B/>
- 6 Danielle Ziri, "Massive Drop in the US Jewish College Students' Support for Israel", *The Jerusalem Post*, June 22, 2017, <http://www.jpost.com/American-Politics/Israel-dramatically-losing-support-among-Jewish-college-students-in-US-497605>
- 7 שם.
- 8 לדוגמה: Batya Ungar-Sargon, "Young Jews Are Actually Winning The Generational War Over Israel", *Forward*, February 13, 2018, <https://forward.com/opinion/394094/young-jews-are-actually-winning-the-generational-war-over-israel/>
- 9 A Portrait of Jewish Americans: Chapter 2.

- 10 ליאור דטל, "תגלית: מיליארד שקל לסיורי תלמידים יהודים מחו"ל", *TheMarker*,
1 במארס 2016, <https://www.themarker.com/news/education/1.2867885>
- 11 Tamara Ziv and Gil Hoffman, "Large Majority of American-Jews, Israelis, Call
for End to Orthodox Monopoly in Israel", *The Jerusalem Post*, September 14,
2016, <https://www.jpost.com/Israel-News/Large-majority-of-American-Jews-Israelis-call-for-end-to-Orthodox-monopoly-in-Israel-467664>
- 12 חדשות ערוץ 10, "יהודים סוג ב": בלחץ משגיחי הכשרות – נמנעת תפילת רפורמים
וקונסרבטיבים במלונות, 16 במאי 2017, <https://www.10.tv/mmnews/144139>
- 13 Eric Fleisch and Theodore Sasson, "The New Philanthropy: American Jewish
Giving to Israeli Organizations", Cohen Center, Brandeis University, April 1,
2012.
- 14 United States Census Bureau, Trade in goods with Israel, Total and by State,
<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5081.html>, <https://usatrade.census.gov/>
- 15 Jewish Virtual Library, "Vital Statistics: Jewish Population in the US, by State",
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-in-the-united-states-by-state>
- 16 Trade in Goods with Israel, by State
- 17 הלמ"ס, הודעה לעיתונות – השקעות ישירות של ישראל בחו"ל ושל חו"ל בישראל, לפי
ענפי כלכלה ומדינות, 2011–2015.
- 18 הלמ"ס, כניסות מבקרים, לפי ארץ אזרחות, http://www.cbs.gov.il/shnaton68/st23_05.pdf;
הלמ"ס ומשרד התיירות, תיירות ושירותי הארחה 1990–2011,
<http://www.cbs.gov.il/www/statistical/touris2011h.pdf>
- 19 JPOST-STAFF, "Poll: Jews Highest-Earning Religious Groups in US", *The
Jerusalem Post*, February 26, 2008, <http://www.jpost.com/Jewish-World/Jewish-News/Poll-Jews-highest-earning-religious-group-in-US>
- 20 Pew Research Center, "The Most and Least Educated U.S. Religious Groups",
November 4, 2016, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/04/the-most-and-least-educated-u-s-religious-groups/>
- 21 ניב פוהורילס, "הקול היהודי: כך הפכו היהודים לגורם משפיע בבחירות לנשיאות",
ynet, 5 בנובמבר 2016, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4874481,00.html>
- 22 שרה ליבווביץ-דר, "נשק יום הדין: מה יקרה ביום שארצות הברית תפסיק את הסיוע
לישראל?", *מעריב*, 11 באפריל 2015, <http://www.maariv.co.il/news/politics/Article-471248>
- 23 שם.
- 24 אנשיל פפר, "הצעה: זכות הצבעה לכל יהודי העולם", וואלה!, 30 בינואר 2008, <https://news.walla.co.il/item/1228156>